

Idea of community structure of the seventeenth and eighteenth centuries is not identical to the modern ideas of local government. This system should be seen more as a revolutionary model of local government, which was designed to self-organization of population in a more or less free from the state rural and urban communities that were at the same time its social base. The main objectives of these communities were: support for a new constitutional order and if necessary – his defense solution internal affairs of community, self-defense against the encroachments on the rights of the community and to ensure the proper order on its territory. In other words, the community had to take care not only about local affairs, but also about national affairs.

Now that the world's democratic processes have reached a new level of quality, Ukrainian people finally got an opportunity to build their own country in a fundamentally new world powers recognized by the majority of democratic principles and values, and this in turn requires the development of new approaches to democratic theory state, civil society, local authorities, development of an appropriate strategy and tactics of democratic development in the twentieth century states – Ukraine.

To conclude with, researching and developing the concept of a democratic state and local government organization, started in Ukraine and its further reform should be based on best value for the state (as the administrative center) and government (local authorities) in theory and in practice, with a clear definition the last real opportunities for the development of democracy in Ukraine.

Key words: *public-legal concept, especially local government, decentralization.*

Стаття надійшла 06 жовтня 2014 року

УДК 296:340.116

В. В. Рожко

ОСОБЛИВОСТІ ІУДЕЙСЬКОГО (ЄВРЕЙСЬКОГО) ПРАВА

Розглянуто основні риси системи іудейського (єврейського) права. За суттю і характером іудейська правова система розглядається як древнє релігійне право. Іудейське право у формально-юридичному контексті вважається світським, яке інтегрує норми світського законодавства і релігійного іудейського права.

Відображено основні характеристики судової системи, джерела права, моральні та правові норми. Акцентовано на особливій ролі рабинатських судів у суспільно-політичному житті Ізраїлю, застосуванні ними іудейського (єврейського) права. Здійснено аналіз судової ієрархії Ізраїлю, їх характеристики, вивчено призначення та повноваження; вплив судів на суспільно-політичне

життя громадян Ізраїлю. Висвітлено систему захисту прав людини на прикладі основних законів про свободу, честь і гідність особистості, надано характеристику основних законів. Також розглянуто вплив різних типів права на іудейський судовий розсуд.

Ключові слова: *іудейське право, іудаїзм, моральні і правові норми, джерела права, судова система, єврей, тлумачення, закон, злочин, вирок, розсуд, суд, Талмуд, Тора, Бог, спори, захист прав людини, гідність, честь, правосуддя, Рабинат, справедливість.*

Постановка проблеми. Історія розвитку єврейського права є унікальною. Виникнувши понад три тисячоліття тому, воно здолало шлях, який не змогла осилити жодна інша правова система. Річ у тому, що наука традиційно розглядає виникнення й існування права і держави як нерозривні явища, що обумовлюють один одного. Із цієї загальної закономірності вирізняється тільки історія становлення іудейського права. Євреї як нація спочатку сформували свою державу – Єврейське царство, яке через внутрішні суперечності розділилося на два – Іудею (південне царство) й Ізраїль (північне царство). У межах саме цих держав певний час існувало й розвивалося іудейське право. Однак після падіння обох єврейських царств євреї надовго втратили свою державність. Звичайно, коли право позбавлене державної підтримки, існувати воно не може й поступово відмирає. Така доля спіткала багато правових систем, які зникли опісля падіння держави. Однак єврейське право не тільки не деградувало й не загинуло, а й змогло розвиватися саме період, втрати державності. Отож, іудейське право упродовж майже двох тисячоліть існувало й розвивалося в умовах повної відсутності державності, відповідно державної підтримки цього важливого соціального інституту. Такий феномен розвитку іудейського права, за всієї його нелогічності з людської точки зору, вартий дослідження.

Стан дослідження. Іудейське право є одним із найбільш цікавих об'єктів дослідження багатьох учених – істориків і теоретиків права, компаративістів, релігієзнавців.

Однак саме компаративісти не приділяють цій системі належної уваги. У дослідженнях багатьох відомих учених питання іудейського права не досліджуються (Р. Давид, К. Цвайгерт, Р. Леже, Ю. А. Тихомиров, А. Х. Саїдов та ін.). Лише деякі вчені виділяють і досліджують цю правову систему (зокрема, М. М. Марченко, О. Ф. Скакун). Відтак у вітчизняній науці існує певна прогалина у дослідженні характерних рис і особливостей іудейської (єврейської) правової системи, її відмінностей від інших національних і релігійних систем.

Мета статті – захистити право людини на повагу, свободу, поєднавши його з основними цінностями Ізраїлю як свободної і демократичної держави.

Виклад основних положень. Іудейське (єврейське) право є однією з найдавніших правових систем світу релігійного типу, регулює суспільні відносини всередині єврейської общини, що сповідує іудаїзм. Її історія налічує більше трьох тисячоліть.

Іудейське право – сукупність підтримуваних державою релігійних, моральних і правових норм, принципів і правил, що виникли усередині єврейської общини на основі релігії іудаїзму.

За суттю і характером іудейська правова система розглядається як древнє релігійне право, що впливає на сучасну суспільно-політичне та правове життя Ізраїлю. Іудейське право вважається у формально юридичному аспекті світським правом, що інтегрує норми світського законодавства і норми релігійного іудейського права.

Аналіз історії виникнення та розвитку іудейського права, його джерел, правосвідомості та правової культури, практики застосування та співвідношення з іншими правовими системами дозволяє виділити найбільш характерні особливості іудейської (єврейської) правової системи як складової релігійно-правової системи.

У досліджуваній правовій системі відсутній принцип формальної рівності людей. На відміну, наприклад, від європейських правових систем, у яких цей принцип визнаний загальнолюдським, іудейське право наділяє людину різним правовим статусом – правами та обов'язками залежно від приналежності до певної групи, виділеної за різними критеріями, – статевим, національним, релігійним або соціальним. Отож, іудейську (єврейську) правову систему можна визначити як релігійно-правову, яка регулює суспільні відносини всередині єврейської громади, яка сповідує іудаїзм. Разом з іншими релігійними системами канонічного, мусульманського та індуського права вона поєднується в релігійно-правову сім'ю і утворює один із чотирьох основних типів права, які існують сьогодні в світі.

Джерелом права іудеїв є священні писання Танаха, куди входить Біблія [1], точніше, та її частина, яка містить П'ятикнижжя Мойсея або «Тора», Пророки – стародавні хроніки і пророцтва «Невиим» і Писання – «Кетувим» (Агіографи, або літературні тексти ліричного, історико-описового або повчального характеру), інакше – Старий Завіт. Інше джерело – Талмуд. Це збірник стародавніх священних писань, що складається з текстів (Мішна) та їх тлумачень єврейськими

священнослужителями – рабинами (Гемара). Багато дослідників визнають, що як джерело іудейського права Талмуд має більший авторитет і значення, ніж Старий Завіт.

Головна особливість іудейського права полягає в тому, що воно є складовою іудаїзму. Це виявляється в їх загальному походженні, а також у спільності їх джерел.

Ще одна особливість іудейського права полягає в тому, що для нього, на відміну від інших правових систем, характерний мононаціональний характер, тобто дія іудейського права поширюється тільки на одну націю – євреїв. Необхідно зазначити, що найважливіша функція іудейського права полягає в забезпеченні цілісності єврейського суспільства і підтримці його духовно-етичної і релігійної єдності.

Особливістю іудейського права є також принцип богообраності іудейського народу, його виділення Богом серед інших народів. «Ти народ святий для Господа, Бога свого, – стверджується у «Повторенні Закону» стосовно іудейського народу, – тебе вибрав Господь, Бог твій, щоб ти був Йому вибраним народом зо всіх народів, що на поверхні землі» (7; 6) [1, с. 219]. «Я – Господь, Бог ваш, що відділив вас від тих народів», – йдеться в книзі «Левит». «І не будете ви ходити за звичаями люду, що я виганяю перед вами, – попереджає Бог іудеїв, – бо все те робили вони, – і Я їх обридив» (20; 23, 24, 26) [1, с. 146–157]. Для дотримання цього принципу право суворо забороняло дії, спрямовані на асиміляцію з іншими народами. Зокрема, в іудейському праві панувало табу на шлюби з неєвреями, звернення до неєврейських судових організацій та ін. «І не споріднюйся з ними: дочки своєї не даси його синові, а його дочки не візьмеш для сина свого, бо він відверне сина твого від Мене», – йдеться у «Повторенні Закону» (7; 3, 4) [1, с. 216].

Важливою особливістю іудейського права є також те, що воно впродовж більшої частини своєї історії існувало і розвивалося без єврейської держави. Цьому сприяли два чинники: внутрішній, в основі якого – сутність і характер єврейського права і його роль у духовному та культурному житті народу; і зовнішній – обумовлений державно-правовим сприйняттям понять влади та судочинства.

Внутрішній фактор – основа характеру єврейського права, яке є релігійним і національним. Релігійним, бо, відповідно до основ єврейської віри, джерело єврейського права – Божественне Одкровення. Життєва сила і стійкість релігійних інститутів, які визначають своє ставлення до творця, таких, як молитви, дотримання суботи і свят, закони кошерності, не постраждали тому, що народ виявився у вигнанні, життєздат-

ність законів, що визначають відносини між людьми, між особистістю і колективом, і що стосуються торгівлі, праці, матеріального збитку, кримінального права тощо, повністю збереглися і продовжували розвиватися в діаспорі в межах Єврейської автономної громади. І в тих, і в інших – у суто релігійних установах і в суто юридичних – єврейська думка знаходить вирішення всіх проблем в єдиному джерелі – Торі.

Отже, вивчаючи Тору і релігійне право, євреї заучували основи юридичних прав. Це послугувало основою для формування певних принципів: як єврей зобов'язаний дотримувати «релігійні» приписи, щоб не згрішити, так він і повинен найсуворіше дотримуватися і «юридичних» законів іудаїзму, бо порушення їх – не менш тяжкий проступок. Релігійний характер і тих, і інших з особливою силою підкреслять на вищому щаблі єврейських цінностей – у письмовій Торі.

І, незважаючи на те, що єврейський народ втратив власну територію, іудейське право, як і раніше, залишалося живим правом єврейської общини, що діяло для тих, хто проживає в різних країнах світу. Цьому істотно сприяла наявність судової та адміністративної автономії єврейських громад у різних країнах. У результаті за століття накопичилося величезна кількість судових рішень із різних питань, що також сприяло розвитку іудейського права. Норми іудейського права переважно містять обов'язки і заборони. Як і в інших релігійних системах, в іудейському праві переважають норми, що забороняють і зобов'язують над тими, що уповноважують; імперативні над диспозитивними. Акцентуючи на цій рисі, деякі ізраїльські вчені характеризують іудейське право як комплекс «всеосяжних обов'язків, що регулюють всі аспекти єврейського життя» [2, с. 911]. Вони охоплюють норми, які впорядковують ставлення членів іудейського суспільства до Бога, його законів і заповідей, релігійних ритуалів, своєї держави, суспільних інститутів, інших членів громади та іновірців. У деяких випадках прямо передбачені санкції за порушення певних норм. Так, заборона «Не убий» підкріплюється санкцією «Хто вдарить людину так, що вона помре, буде страчений» [1, с. 74].

Єврейський народ без своєї державності розвивався майже два тисячоліття. Тільки 1948 року він утворив свою державу Ізраїль. Проте єврейське право і право Ізраїлю – це різні правові системи.

Насамперед це джерела права, що залишилися в спадщину Ізраїлю від Османської імперії і Великобританії. Вони застосовуються на основі Декрету, прийнятого 1948 року, який передбачав, що закони, які не суперечать Декларації незалежності і законам Ізраїлю, зберігають

свою юридичну чинність. Окремою підсистемою є мусульманське право, що застосовується всередині арабської громади Ізраїлю. Причому, згідно із законом про судову владу від 1984 року, мусульманське право застосовують шариатські суди, що вирішують питання, пов'язані з особистим статусом (шлюби, аліменти, розлучення, усиновлення та ін.). Крім того, як основну підсистему виокремлюють сучасне ізраїльське право, прийняте після проголошення незалежності. Нині його джерелами є закони, підзаконні акти, судові прецеденти і правові звичаї.

Специфікою правової системи сучасного права Ізраїлю є також відсутність у системі джерел права конституції як єдиного політико-правового документа, що має вищу юридичну силу. В Ізраїлі її замінюють окремі Основні закони. Сьогодні прийнято понад десять таких законів (про Кнесет, президента, уряд, судоустрій, вибори та ін.). Основні закони приймаються і змінюються в такому ж порядку, як і звичайні. Основна відмінність полягає в тому, що вони не можуть бути припинені чи змінені постановами про надзвичайний стан. Ще однією їхньою особливістю є наявність так званих «укріплених» статей, що змінюються не простою, а кваліфікованою більшістю голосів членів парламенту. 1955 року було закріплено пріоритет Основних законів над звичайними, а Верховний Суд отримав право перевіряти зміст звичайних законів на відповідність Основним.

Професор З. Фальк стверджує, що в іудейському праві «на абсолютно однаковій основі» діють: норми, що закріплюють процедуру відправлення релігійного культу і ритуалів; релігійні норми, що регламентують поведінку іудеїв у приватному та суспільному житті; норми, створювані і застосовувані нині в процесі повсякденної діяльності судами [3, с. 260]. Своєю чергою, І. Ш. Шифман у вступній статті до книги «Вчення. П'ятикнижжя Мойсея», ґрунтуючись на тексті книги Хронік II, (19:4-11) [1, с. 510–511], зазначає, що іудейсько-ізраїльська юридична думка епохи становлення П'ятикнижжя вирізняла три групи правових установлень і можливих спорів: про крові (ben dam le dam), про Учення і заповіді (ben tora le mitsva), про закони і вироки (le huqqim u le mishpatim). Ймовірно, перша група містила встановлення з приводу пролиття крові і вбивства, друга – з приводу сакральних злочинів і третя – з приводу статусу окремих осіб, зобов'язань і претензій.

Відповідальність за управління євреями у повсякденному служінні Богу спочатку стосувалася священників і суддів.

У єврейській традиції «священники» (коганим) – це нащадки Аарона, брата Мойсея, котрий належав до коліна Левія. У давні часи

вони служили в Храмі. Суддями були мудреці, необов'язково у складі священників. Ті та інші були тлумачами Тори, єврейської біблії.

Право священників і суддів інтерпретувати Тору зафіксовано у письмовій Торі: «Коли б у суді була тобі неясна справа між кров'ю та кров'ю, між суперечкою та суперечкою ... І прийдеш до священників-левитів і до судді, що буде в тих днях, і допитаєшся, і вони дадуть тобі слово присуду ... Ти поступиш за законом, що навчать тебе, і за вироком, що скажуть тобі, не відступиш ні праворуч ні ліворуч від слова, що подадуть тобі» (17:8-11) [1, с. 231].

Згодом священники розпочали в основному вирішувати державні питання служіння в Храмі, а судді – тлумачити Тору.

Деякі судові функції в Ізраїлі покладені на суддів релігійних іудейських (раввинських), мусульманських (шаріатських і судів шийтської секти друзів), різних християнських судів, юрисдикція яких обмежена справами про «особистий статус громадян». Такі суди застосовують релігійно-правові норми і ухвалюють загальнообов'язкові рішення у галузі сімейного та спадкового права.

Захист прав людини в Ізраїлі є в основному прерогативою органів правосуддя і пояснюється тим, що в країні досі відсутня конституція. 1992 р. в Ізраїлі прийнято два Основні закони – Основний закон про професійну свободу і Основний закон про гідність і свободу особистості. Прийнято вважати, що з уведенням цих законів Ізраїль отримав формальну конституцію. Ці закони відкрили шлях для судового перегляду парламентського законодавства [4, с. 72].

Всі питання особистого статусу громадян вирішуються судами рабинів, які діють на основі талмудичного права. Рабинат виконує значну роль у суспільно-політичному житті країни, особливо в галузі освіти. Релігійні навчальні заклади становлять 30% усіх середніх навчальних закладів Ізраїлю. У більшості міст, наприклад у Тель-Авіві, у Єрусалимі, в суботу не працюють громадський транспорт, аеропорти і т. д.

Іудейське право важливе, але лише частина загальної системи ізраїльського права, що формується після проголошення його незалежності.

Іудейське право застосовується рабинатськими судами, які, згідно із законом 1984 р., є складовими судової системи Ізраїлю і мають виняткову юрисдикцію щодо всіх справ, які стосуються шлюбів і розлучень, а також деяких інших. Рабинатські суди діють на підстав талмудичного права.

Згідно із законом про основні права 1980 р., правова система Ізраїлю стала повністю незалежною від англійської правової системи.

Цей закон складається з двох статей. Перша закріплює положення, згідно з яким рішення британської адміністрації про привілейований статус англійського законодавства скасовуються. Друга – указує, чим повинен керуватися ізраїльський суддя у вирішенні спірних питань, а саме: якщо він не знаходить норму, що дозволяє вирішити спір, у писаному законі, судовій практиці, то він повинен ґрунтуватися на принципах свободи, справедливості, миру і спираються на єврейські традиції.

Правова система Ізраїлю має змішаний характер: у ній є елементи романо-германського і загального права, а також релігійного-іудейського та ісламського. Отож, іудейське право стало частиною його правової системи, але не його основою. Це пояснюється тим, що правова система Ізраїлю є територіальним правом, тобто його дія поширюється на всіх громадян, які проживають на означеній території.

Як зазначає В. П. Воробйов, нашарування двох різних основоположних правових систем – позитивного державного права і традиційного релігійного закону – досі створюють джерело конфліктів у судовій практиці і напруженості в ізраїльському суспільному житті. Водночас, не тільки ідеологічні чинники утворюють правову систему Ізраїлю. Події і небезпеки, які супроводжували народження Ізраїльської держави, не давали іншого вибору, як тимчасово прийняти правовий порядок, успадкований у країни-мандатарія [5, с. 10].

Вплив англійського загального права виявився, зокрема, у визнанні судового прецеденту повноправним джерелом права Ізраїлю, хоча англійські судові прецеденти після 1948 р. не мають обов'язкового характеру. Суди Ізраїлю зараз орієнтуються більше не на англійський, а на американський судовий розсуд. Згідно із законом 1957 р., кожен суд зобов'язаний керуватися судовим прецедентом, установленим вищим судом. Прецедент, установлений Верховним Судом Ізраїлю, є обов'язковим для всіх судів, окрім нього ж. Унаслідок цього в Ізраїлі сформувався особливий звід прецедентного права на базі рішень Верховного Суду.

Іудейське право приділяло значну увагу питанням судочинства. Навіть у той час, коли єврейський народ утратив державність, єврейська община зберегла свою ідентичність завдяки єврейському судочинству. Основні принципи іудейського судочинства відображаються в біблійних віршах: «Не творіть кривди в суді; не упереджай убогому, не догоджай великому; по правді суди ближнього твого»; «І роби справедливе і добре в очах Господа»; «Закон один буде для вас і для прибульця і для уродженця землі»; «І на трьох основах стоїть світ – на пра-

восудді, на істині і мирі»; «По істині і справедливості, ради миру судіть в брамах наших» [1, с. 941–943, 1052–1053]. Ці принципи значно впливають на сучасну судову систему Ізраїлю, зокрема за допомогою функціонування релігійних (рабинатських) судів.

У сучасному Ізраїлі судова система функціонує відповідно до Закону про судову владу 1984 р. Є світські і релігійні суди. Світські суди охоплюють: світові, окружні, Верховний і особливі. Найнижчою інстанцією є світовий суд (його склад – 1 суддя), який вирішує судові справи про злочини невеликої або середньої тяжкості, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі не більше 7 років.

Окружний суд (1–2 судді) – не лише апеляційна інстанція щодо рішень світового суду. Він розглядає справи про злочини більшої тяжкості, також складні справи, зокрема про банкрутство, економічні конфлікти. У компетенцію окружного суду входить розгляд скарг ув'язнених.

Верховний Суд («Високий суд справедливості», 12 суддів) як вища судова інстанція виносить ухвали, які є обов'язковими для органів усіх галузей влади, – судової, законодавчої, виконавчої. Він має широкі повноваження:

- 1) слугує вищою апеляційною інстанцією у всіх справах;
- 2) має право втручатися в судочинство нижчих судів, звільняти осіб, незаконно узятих під арешт, і осіб, засуджених без доведеної провини;
- 3) зобов'язаний розглядати скарги і позови проти уряду, державних органів і посадовців (як перша і остання інстанція);
- 4) покликаний дозволяти юрисдикційні спори між світськими (світовими) і релігійними судами.

Особливі суди (1 суддя) можна назвати спеціалізованими, оскільки вони мають чітко означену юрисдикцію: транспортні суди, трудові, військові, муніципальні, адміністративні, суди у справах неповнолітніх.

У Ізраїлі діє равинський, мусульманський, християнський (офіційно визнані 10 християнських громад) і друзький релігійні суди. Юрисдикція релігійних судів поширюється на питання, пов'язані з особистим статусом громадян, з управлінням культовим майном і релігійними пожертвуваннями. У низці аспектів вона збігається з юрисдикцією окружних судів. Що стосується питань усиновлення, правонаступництва, заповіту і спадкоємства, то вони не підлягають винятковому веденню мусульманських, християнських і друзьких судів.

Серед релігійних судів особливе місце належить рабинатським судам. Це зумовлено тим, що євреї становлять більшість громадян

Ізраїлю. Діяльність цих судів регламентується законом про юрисдикцію рабинатських судів 1953 р. До виняткової юрисдикції цих судів належать справи, пов'язані з особистим статусом євреїв: шлюб і розлучення, спори про дітей, аліменти, розділ майна, звільнення від левіратського шлюбу, пов'язаного з тим, що, за законами Тори, вдова зобов'язана вийти заміж за брата померлого чоловіка та ін.

До структури рабинатських судів входять окружні суди, що діють у дев'яти містах, і Великий рабинатський суд, що знаходиться в Єрусалимі. Скасувати рішення рабинатських судів правомочний лише Верховний Суд Ізраїлю, який ще називається Вищим судом справедливості.

Рішення рабинатського суду у справах про примушення до давання згоди на розлучення або до дачі згоди на отримання розлучення є остаточними і оскарженню не підлягають.

Управління релігійними судами перебуває у віданні міністра у справах релігій. Кваліфікація суддів, спосіб їх призначення, строк перебування на посаді, платня і винагорода регулюються для рабинатського суду законом про даяну 1955 р., для ісламського суду – законом про кадї 1961 р., для друзького суду – законом про друзькі релігійні суди 1962 р.

Рішення релігійних судів, як і вироків судів, виконуються згідно із Законом про виконання 1967 р. У випадку якщо позов стосується осіб різних віросповідань, голова Верховного Суду вирішує, до якого суду передати справу.

Вплив Верховного Суду, який виступає як Вищий суд справедливості (Багац), на релігійні суди виявляється в можливості перегляду ним рішень Верховного рабината країни, якщо в цих рішеннях містяться адміністративно-правові норми, що суперечать чинному законодавству. Високий суд справедливості виступає вищою апеляційною інстанцією на рішення релігійного суду, якщо, на думку позивача, останній вийшов за межі своєї юрисдикції. Такою підставою може слугувати сумнів у тому, що якийсь учасник судового процесу – неєврей.

Високий суд справедливості дав тлумачення терміна «Єврей», розширив його традиційне релігійне поняття, яким нині користується і релігійний, і світський суди. Замість колишнього підходу, коли євреями визнавалися особи, народжені від матері-єврейки, тепер євреями вважаються діти і онуки євреїв, чоловіка (чоловік) єврея, дружини дітей євреїв і дружини онуків євреїв.

Відповідно до законів країни і рішень Високого суду справедливості, релігійні суди зобов'язані діяти в конституційних рамках дотримання законодавства країни і фундаментальних прав людини.

Окружні суди знаходяться в окружних центрах країни: Єрусалимі, Тель-Авіві, Хайфі, Беер-шеві і Назареті. Ці суди мають право розглядати будь-які цивільні справи, окрім тих, які належать до компетенції мирового і спеціальних судів. Наприклад, окружний суд розглядає спори з патентних і земельних питань, фінансових і комерційних справ та ін.

Окружні суди розглядають кримінальні справи про тяжкі злочини, тобто окрім тих, які належать до компетенції мирового суду. Вони є касаційною інстанцією у справах, розглянутих судом у незначних справах, мировим судом і деякими спеціальними судами. Більшість справ в окружних судах розглядаються одним або трьома суддями, касаційні скарги обов'язково – трьома суддями. На рішення і вирок, ухвалені окружним судом у першій інстанції, скарги надсилають до Верховного Суду Ізраїлю.

Мировий суд – це нижча ланка державної судової системи Ізраїлю. Вони діють у всіх містах та інших великих населених пунктах. Як правило, у мирових судах справи розглядає суддя одноособово.

Під час розгляду справ у суді у незначних справах встановлено спрощену процедуру і коротші строки розгляду справ. Судочинство у цих справах звільнено від багатьох формальностей. Адвокати в такі процеси не допускаються, окрім виняткових випадків – із дозволу суду. Позовні заяви до суду у незначних справах можуть бути написані від руки, а не надруковані, без дотримання встановленої в інших судах форми. Скарги на вирішення цього суду подаються до окружного суду в порядку, аналогічному скаргам на рішення мирового суду.

У судовій системі Ізраїлю особливе місце належить Державному контролерові, що діє з 1949 р., головним завданням якого є забезпечення відповідальності державного апарату перед суспільством. Для реалізації цієї мети він уповноважений перевіряти законність, економічність і ефективність дій адміністративних структур і посадових осіб.

Єврейське релігійне право – феномен не тільки у сфері юриспруденції, але і з точки зору релігії. У ньому гармонійно співіснують найважливіші релігійні принципи з цивільною мораллю. Напевно, тому його часто називають біблійним, або релігійним правом. Під ним розуміють такі, що містяться в Біблії, норми регулюють соціальні відносини і соціальний лад.

Єврейське право засноване на біблійних текстах, за всебічного вивчення яких із загального принципу робляться особисті всі практич-

ні висновки, що застосовуються в конкретних умовах. П'ятикнижжя, назване «Торою», що одночасно можна перекласти і як Закон, і як викладання, перетворилося на конституцію більше єврейського народу. Однак, незважаючи на те, 4 із 5 книг Тори (крім книги Буття), насправді повні різних заповідей та постанов. Не так просто, а часто практично неможливо з їх формулювань зробити висновок про спосіб їх виконання.

Отож, за розбіжностей у тлумаченні в іудаїзмі після канонізації П'ятикнижжя розпочали розвиватися механізми, що дозволяють безпомилково трактувати заповіді. Ці механізми отримали назву «Галаха» – це нормативна й вагома частина Усного Викладання, тобто Талмуду. Галаха глибоко охоплює всі вказівки Талмуду, всі закони і правила, що визначають відносини між Богом і людьми і людей між собою.

Законодавча функція Галахи має абсолютно авторитетне обґрунтування її установлень. Їх можна розділити на кілька основних груп. Тематично встановлення Галахи згруповані в 6 розділах Мішни, що обумовила всю подальшу літературу: «Посіви» – закони, що стосуються землеробства і відображають в основному справжнє життя єврейського народу на землі Ізраїлю, «Свято» – про свята, пости і пам'ятні дні, «Жінки» – про сімейне життя, «Збиток» – цивільне і кримінальне цілком судове право, «Святині» – про ритуали, пов'язані з Храмом, «Чистота» – про ритуальну чистоту. Деякі галахічні встановлення здавна є лише матеріалом для глибоко теоретичного вивчення, як, наприклад, храмових жертвоприношень, знання яких, згідно з традицією, знадобиться під час дарування Господом Третього храму в месіанську епоху. Інші, які мають також, здавалося б, тільки історичну та традиційну цінність, у певний момент набули абсолютно нової актуальності: наприклад, із виникненням держави Ізраїль і поверненням євреїв до сільськогосподарських занять знову вступила в дію і вагома частина законів про землеробство. Треті – досі важливі для євреїв у будь-які часи і на будь-якій території: наприклад, закони про свята, а також про дозволену і заборонену їжу і способи її приготування, звані законами кашрута.

Галаха стала частиною єврейського релігійного права. Одна з найважливіших причин її існування і постійного всебічного оновлення полягає в протиріччі між незмінним за природою канонам (Торою) та історичним удосконаленням, у результаті якого людина і народ опиняються в нових ситуаціях, що вимагають осмислення з точки зору законів іудаїзму. Галаха дозволяє пристосовуватися до нових умов життя, не суперечити головному високорелігійному закону, вона не-

змінно перевіряється в світі модної дійсності. Отож, основою Галахи є закони Тори, але водночас вона нерозривно пов'язана з реальністю. Саме це дозволяє виключному праву існувати, зберігаючи свою первинну сутність.

Висновок. Сьогодні іудейське право регулює тільки деякі види суспільних відносин, пов'язані з особистим статусом євреїв. Іудейське право застосовується рабинськими судами, які, згідно з законом 1984 року, є складовими судової системи Ізраїлю і мають виключну юрисдикцію щодо всіх справ, що стосуються шлюбів і розлучень, а також деяких інших.

Проте іудейське право активно впливає на право Ізраїлю, що виявляється насамперед у закріпленні на державному рівні принципів і норм іудейського права. Так, Декларація незалежності закріпила принцип, відповідно до якого Ізраїль визнається єврейською державою. Надалі цей принцип підтверджується в низці законодавчих актів, схвалених парламентом. Так, 1992 року Кнесет прийняв «Основний закон про повагу людської особистості та її свободи», у якому закріплено, що мета цього закону – захистити право людини на повагу і свободу, поєднавши його з основними цінностями Ізраїлю як єврейської і демократичної держави [6, с. 228].

1. Біблія або Книги святого письма Старого і Нового заповіту; переклад проф. Івана Огієнка. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2003. – 1375 с.

2. Марченко М. Н. Курс сравнительного правоведения / М. Н. Марченко. – М., 2002. – 911 с.

3. Сафронова Е. С. Государственно-церковные отношения в Израиле / Е. С. Сафронова. – М.: РАГС, 1999. – 260 с.

4. Карасова Т. А. Правящая элита Израиля // Политическая элита Ближнего Востока / Т. А. Карасова. – М.: Институт изучения Израиля и Ближнего Востока, 2000. – 77 с.

5. Воробьев В. П. Государство Израиль: правовые основы возникновения и статус личности / В. П. Воробьев. – М.: Национальное образование, 2001. – 168 с.

6. Погребняк С. П. Порівняльне правознавство: підручник; за заг. ред. О. В. Петришина / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов та ін. – Х.: Право, 2012. – 272 с.

Рожко В. В. Особенности иудейского (еврейского) права

Рассмотрены основные черты системы иудейского (еврейского) права. По своей сути и характеру иудейская правовая система рассматривается как

древнее религиозное право. В то же время, иудейское право считается в формально-юридическом плане светским правом, которое интегрирует в себе нормы светского законодательства и нормы религиозного иудейского права.

В работе показаны основные характеристики судебной системы, источники права, моральные и правовые нормы. Поставлен акцент на особой роли рабинатских судов в общественно-политической жизни Израиля, применения ими иудейского (еврейского) права. Проанализирована судебная иерархия Израиля, их характеристика, назначение и полномочия; влияние судов на общественно-политическую жизнь граждан Израиля. Освещена система защиты прав человека на примере основных законов о свободе, чести и достоинстве личности, характеристика основных законов. Рассмотрено влияние различных типов права на иудейское судебное усмотрение.

Ключевые слова: иудейское право, иудаизм, нравственные и правовые нормы, источники права, судебная система, еврей, толкования, закон, преступление, приговор, усмотрение, суд, Талмуд, Тора, Бог, споры, защита прав человека, достоинство, честь, правосудие, Раввинат, справедливость.

Rozhko V. V. «Features of Jewish law» The main features of the Hebrew (Jewish) law and its judicial system

In this paper the main features of the system Judaic (Jewish) law are considered. History of Jewish law is unique in the world history. Originating more than three thousand years ago, it beat a path that could not go any other legal system. By its very nature and character of the Jewish legal system is seen as an ancient religious law. At the same time, Jewish Law is considered in formal – legal terms secular law, which integrates the norms of secular law and religious norms of Jewish law. Analysis of the history and development of Jewish law, its sources of legal awareness and legal culture, the practice of and correlation with other legal systems can provide the most characteristic features of the Jewish (Hebrew) the legal system as a part of religious – the legal system.

The paper shows the main characteristics of the judicial system, sources of law, moral and legal norms as well as the specifics of the legal system of modern law of Israel. Put emphasis on the special role rabynatskyh courts in social and political life of Israel, the use of them Jewish (Jewish) law. Posted viewing judicial hierarchy Israel, their characteristics, purposes and powers; impact of the courts on socio – political life of the citizens of Israel. Highlighted human rights system as an example of the basic laws of freedom, honor and dignity of the individual, characteristic of the basic laws. Also consider the impact of different types of Jewish rights to judicial discretion.

Key words: Jewish law, Judaism, moral and legal norms, sources of law, the judicial system, a Jew, interpretation, law, crime, sentence discretion of the court, Talmud, Torah, God, disputes, human rights, dignity, honor, justice, Rabbinate, justice.

Стаття надійшла 2 жовтня 2014 року